

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 330.3; 331.101.3:656.2

Батюк Л.А.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та маркетингу,
Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка

Антощенко В.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та маркетингу,
Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка

**ІННОВАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ
ГЛОБАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ**

У статті розглянуто інноваційно-технологічні чинники глобального економічного розвитку та можливості переведення економіки України на шлях інноваційного розвитку. Країні належить подолати значне відставання за рівнем інноваційної активності підприємств порівняно з розвиненими країнами світу, так як цей показник не перевищує 20%, тоді як середній показник по ЄС становить 44%. Основою руху від відтворювального до інноваційного типу розвитку є перехід від індустріально-ринкової до інформаційно-мережної економіки, а одним із ключових інститутів інноваційної економіки є держава, яка не повинна прямо втручатися в інноваційні процеси. У функції держави входить створення такого інституційного середовища, яке спроможне забезпечити належне фінансування організаційних структур, що генерують інновації.

Ключові слова: інновації, глобалізація, економічний розвиток, техноглобалізм, конкурентоспроможність.

**ИННОВАЦИОННО ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ
ГЛОБАЛЬНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ****Батюк Л.А., Антощенко В.В.**

В статье рассмотрены инновационно-технологические факторы глобального экономического развития и возможности перевода экономики Украины на путь инновационного развития. Стране предстоит преодолеть значительное отставание по уровню инновационной активности предприятий по сравнению с развитыми странами мира, так как этот показатель не превышает 20%, тогда как средний показатель по ЕС составляет 44%. Основой движения от воспроизводственного к инновационному типу развития является переход от индустриально-рыночной в информационно-сетевой экономики, а одним из ключевых институтов инновационной экономики является государство, которое не должно прямо вмешиваться в инновационные процессы. В функции государства входит создание такой институциональной среды, способной обеспечить надлежащее финансирование организационных структур, генерирующих инновации.

Ключевые слова: инновации, глобализация, экономическое развитие, техноглобализм, конкурентоспособность.

INNOVATION AND TECHNOLOGICAL FACTORS GLOBAL ECONOMIC DEVELOPMENT**Batyuk Larisa, Antoshchenkova Vitalina**

The article reviewed and investigated innovative technological factors of global economic development and the possibility of transfer of Ukraine's economy on the path of innovation. Ukraine to overcome significant backwardness in terms of innovation active enterprises compared with developed countries. In Ukraine, this figure does not exceed 20%, while the EU average is 44%. The basis of the motion reproduction to innovative type of development is the transition from an industrial to a market-information-network economy. One of the key institutions of the innovation economy is the state. It should not intervene directly in the innovation process. But its function is to create such an institutional environment that is able to provide adequate funding for organizational structures that generate innovation minimizing opportunistic behavior of undertakings on the stage of commercialization of innovation and financial support to innovators in areas that are strategically important for economic security and competitiveness of the national economy. In modern conditions competitiveness is determined not so much supply of various resources, how effective their use in the real economy, active innovation processes, the ability to generate timely and innovate. It is innovation, associated with high-tech manufacturing is a key factor that

ensures high position of economic actors in the global environment, contributes to protecting the interests of the state against external and internal threats. The main source of financing innovation of domestic enterprises primarily serves their own financial sources. Today important task is to increase the share of state participation in the financing of innovation activity in Ukraine. To improve incentives for innovation activity in Ukraine requires a new integrated mechanism to stimulate the entire innovation process - from basic research to the introduction of developments into production. State of innovation activity in Ukraine is unsatisfactory. Despite the presence of significant scientific potential and experience of technologically sophisticated products, the country year after year loses its market position in high-tech goods and services. The idea of economy based on knowledge, which is the driving force behind innovation.

Keywords: *innovation, globalization, economic development, tehnoglobalism competitiveness.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Інноваційність є визначальною характеристикою сучасних науково-технічних, виробничих, соціально-економічних та інших суспільних процесів. Економічна стабільність України залежить в тому числі і від оволодіння інноваційними механізмами розвитку. Але перехід до інноваційного типу розвитку відкриває не лише перспективи, а й створює значні ризики для стабільності і збалансованості самого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впливу інституційних структур на розвиток технологій та їх синергетичної ролі в економічному і соціальному прогресі було центральним в теорії довгих хвиль М. Кондратьєва, який заклав основи розуміння циклічного характеру науково-технологічного розвитку. Теорія довгих хвиль стала основою зародження класичного інноваційного спрямування, розвиток якого припадає на початок ХХ ст. і яке пов'язане з роботами таких видатних економістів-теоретиків, як Й. Шумпертер, В. Зомбарт, В. Мітчелліх і С. Кузнець.

Серед вчених, які досліджували проблеми інноваційно-технологічні аспекти глобального економічного розвитку можна назвати таких закордонних економістів як Р. Арон, Д. Белл, С. Глазьев, Д. Львов, В. Ростю, Е. Тоффлер, Я. Тінберген, Ж. Фурастье, а також вітчизняних Д. Лук'яненко, А. Поручник, А. Чухно, М. Якубовський та ін.

Формулювання цілей статті. Метою даної публікації є визначення інноваційно-технологічних чинників глобального економічного розвитку та можливостей переведення економіки України на шлях інноваційного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою руху від відтворювального до інноваційного типу розвитку є перехід від індустріально-ринкової до інформаційно-мережної економіки. Одним із ключових інститутів інноваційної економіки є держава. Вона не повинна прямо втручатися в інноваційні процеси. Але в її функції входить створення такого інституційного середовища, яке спроможне забезпечити належне фінансування організаційних структур, що генерують інновації, мінімізацію опортуністичної поведінки суб'єктів господарювання на стадії комерціалізації інновацій та надання фінансової підтримки інноваторам у галузях, що є стратегічно важливими для економічної безпеки та конкурентоспроможності національної економіки.

Інновації пов'язані з циклічним розвитком економіки, адже вони започатковують нову технологічну основу. Завершення нинішнього, п'ятого великого циклу економічної кон'юнктури та початок шостого циклу, за різними оцінками, можливе не раніше початку 2020-х років. Шостий технологічний уклад базується на розвитку генної та біоінженерії, нанотехнологій,

енергозберігаючих, інноваційних космічних технологій [1, с. 18].

Високий динамізм сучасної інтернаціоналізації господарської діяльності надає процесам становлення і заміщення технологічних укладів глобального характеру. Новітні виробничо-технічні системи, розроблені країнами-лідерами, швидко стають надбанням відсталіх держав. Це означає, що будь-яка країна, яка інтегрується в систему міжнародного поділу праці, в тій чи іншій мірі причетна до світових структурно-технологічним зрушень. Незмінними лідерами у виробництві продукції середніх і високих технологій на сьогодні є США, Японія та країни ЄС. Феноменальний ривок у цій сфері останнім часом здійснив також Китай, на який вже у 2010 році доводилося 26% доданої вартості у виробництві продукції середньовисоких технологій і майже 20% доданої вартості – у виробництві продукції технологій середньо-низьких. Що стосується інших країн світу, то їх частка в даних показниках збільшується досить повільно [2, с. 88].

Залучення відсталіх країн до глобальних техніко-економічних процесів вимагає наявності відповідних передумов: досить розвинутого промислового потенціалу, широкого контингенту високоосвіченої робочої сили, безперешкодного доступу до зовнішніх джерел інформації, капіталу і ресурсів.

Механізми технологічної селекції товаровиробників несуть у собі потужний позитивний імпульс розвитку національної економічної системи, оскільки їх закономірним підсумком стає зниження загального рівня виробничих витрат і цін на товари та послуги, а також систематичне і оперативне оновлення номенклатури промислової продукції з насиченням національних ринків країн десятками тисяч принципово нових і модифікованих товарів.

Процес технологічного розвитку проходить по країнах світу вкрай нерівномірно. Кожна зміна технологічного укладу супроводжувалася глибокими зрушеннями в системі міжнародного поділу праці і оновленням складу провідних країн світу.

З середини ХХ в. техноглобалізм почав набувати загальнопланетарного характеру. Цьому сприяли такі чинники, як поглиблення міжнародного поділу праці, міжнародної спеціалізації і кооперації країн, лібералізація торговельної та валютно-фінансової політики, формування інформаційно-комунікаційної та транспортної інфраструктури. На етапі становлення техноглобалізму продовжував поглиблюватися міжнародний поділ праці, спостерігалось різке зростання кількості, активності і значення транснаціональних корпорацій у світовій економіці; міжнародні інвестиційні потоки спрямовувалися переважно до розвинених країн.

Еволюція техноглобалізму вкрай неоднозначно впливає на світогосподарський розвиток. Це виража-

ється, з одного боку, в підвищенні ефективності виробництва і зростанні продуктивності праці за рахунок впровадження революційних технологій, інноваційних форм і методів організації виробництва, якісно нового рівня менеджменту, домінуванні інформаційної компоненти в економіках розвинених країн світу, ключовій ролі транснаціональних корпорацій у процесах інтенсифікації міжнародного науково-технологічного обміну, а з іншого боку, в підвищенні рівня безробіття як результату високих темпів розвитку НТП, надмірному техногенному навантаженні на навколишнє середовище і в загрожуючих масштабах використання не відновлювальних природних ресурсів.

Динамічний розвиток і системне впровадження новітніх технологій в усі сфери суспільно-виробничої діяльності стали основою формування глобальної концепції технологічного розвитку. Вона має назву «Нові технології» і включає ряд технологічних пакетів. Останні являють собою сукупність природних і гуманітарних технологій, які характеризуються родинними властивостями. Ці технологічні пакети представлені блоками «Інформаційні технології», «Біотехнології», «Нанотехнології» і «Природокористування», які визначають сьогодні пріоритетні напрямки глобального науково-технологічного розвитку [2, с. 99].

В сучасних умовах техноглобалізму важливе значення має абсолютно новий суспільний феномен – віртуалізація безлічі економічних, соціальних і технологічних процесів, яка докорінно трансформувала сам образ існування людської цивілізації. Інформаційну економіку вже не можна уявити без Інтернету, який сприяв появі електронної торгівлі і комерції, електронних грошей, інноваційних форм грошових розрахунків, надання інтернет-послуг, створенню віртуальних підприємств і переносу різних видів соціально-економічної діяльності в електронне середовище. Процес віртуалізації поширився також і на трудові відносини, сформувавши якісно нові умови зайнятості на основі аутсорсингових контрактів.

Що стосується міждержавного використання науково-технологічного ресурсу, то на даному етапі він істотно інтенсифікувався. Його ключовими формами стали: створення загальних підприємств; продаж ліцензій і ноу-хау; угоди про надання технічної допомоги; участь в міжнародних стратегічних альянсах компаній різних країн. Все це посилює інтернаціоналізацію обміну засобами виробництва і науково-технічними знаннями, високотехнологічними товарами і послугами.

Утвердження моделі інноваційної економіки неможливе без проведення кардинальних змін у всій системі науки і освіти, перш за все, з точки зору її переорієнтації на вирішення фундаментальних і прикладних проблем конкурентоздатності національної економіки.

У Законі України «Про інноваційну діяльність» інновації визначено як «новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери» [3].

Останнім часом проблеми формування та реалізації інноваційної політики дедалі більше привертають увагу не тільки науковців, а й лідерів бізнесу та політичних діячів. Вплив інновацій на соціально-еко-

номічний розвиток може призвести до радикальних структурних змін в економіці та суспільстві і значно вплинути на весь ланцюжок створення вартості – від постачальників до кінцевих користувачів. Водночас інноваційна політика залежить від різних підсистем загальної соціально-економічної системи. Розвинені країни світу активно використовують інновації у конкурентній боротьбі на світових ринках. До них поступово наближаються країни, що швидко розвиваються, зокрема деякі азійські держави.

Інновації, як правило формуються, як результат науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, хоча в час глобалізаційних змін, дане визначення трактується значно ширше [4, с. 110]

Україна сьогодні також належить до країн, які декларують важливість інновацій для вирішення нагальних соціально-економічних проблем країни. Водночас структурно-технологічні зрушення, що відбулися в роки незалежності, значною мірою мали стихійний характер, а основні механізми зростання продовжують концентруватися в групі галузей, чия конкурентоспроможність в основному залежить від використання екстенсивних факторів виробництва і потребує відносно невисокого рівня інноваційної активності, ґрутуючись на експорті сировинних товарів і продукції нижчих виробничих переділів, що обумовлює низьку конкурентоспроможність економіки, нееквівалентний обмін та значне відставання країни в соціально-економічному розвитку [5, с. 6].

Таблиця 1. Загальний обсяг витрат промислових підприємств за напрямками інноваційної діяльності в Україні у 2000–2017 роках

Роки	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	Загальна сума витрат, млн. грн.
2000	18,0	1760,1
2005	11,9	5751,6
2010	13,8	8045,5
2011	16,2	14333,9
2012	17,4	11480,6
2013	16,8	9562,6
2014	16,1	7695,9
2015	17,3	13813,7
2016	18,9	23229,5
2017	16,2	9117,5

Україні належить подолати значне відставання за рівнем інноваційної активності підприємств порівняно з розвиненими країнами світу. В Україні цей показник не перевищує 20%, тоді як середній показник по ЄС становить 44%. Не відповідають інноваційному курсу і низькі витрати на дослідження і розробки, особливо у промисловості України. Загальний обсяг витрат за напрямками інноваційної діяльності у 2000–2017 роках представлений в табл. 1. [5]. Найбільша частка інноваційно-активних підприємств в Україні була в Харківській, Тернопільській, Миколаївській, Черкаській, Кіровоградській, Івано-Франківській, Запорізькій, Сумській областях та м. Києві. Так в 2017 році всього 16,2 %, або 756 промислових підприємств займалися інноваціями і при цьому загальна сума витрат на інноваційну діяльність скоротилась порівняно з попереднім

Таблиця 2. Джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні у 2000–2017 роках

Роки	Загальна сума витрат, млрд. грн.	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
2000	1,76	1,40	0,007	0,13	0,22
2005	5,75	5,05	0,03	0,16	0,51
2010	8,05	4,78	0,09	2,41	0,77
2011	14,33	7,59	0,15	0,06	6,53
2012	11,48	7,34	0,22	0,99	2,93
2013	9,56	6,97	0,02	1,25	1,32
2014	7,70	6,54	0,34	0,14	0,68
2015	13,81	13,43	0,06	0,06	0,26
2016	23,23	22,04	0,18	0,02	0,99
2017	9,12	7,70	0,23	0,10	1,09

роком більше ніж в 2 рази і становила 9117,5 млн. грн. обсяг реалізованої інноваційної продукції становив 17,7 млрд. грн. Варто відмітити, що в 2013 році при загальній сумі витрат на інноваційну діяльність в 9,5 млрд. грн. було реалізовано інноваційної продукції майже в 3,5 рази більше за обсяг витрат.

Джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні за 2000–2017 роки проаналізовані в табл. 2. Відмічається позитивна тенденція до фінансування інноваційної діяльності за рахунок державного бюджету, однак на фоні загального скорочення витрат за останні досліджувані роки скоротились грошові надходження від іноземних інвесторів.

Одним із найважливіших інструментів оцінки та рейтингування інноваційного розвитку країн Європи є інноваційне табло (Innovation Union Scoreboard – IUS), що представляє систему показників науково-технічної та інноваційної діяльності і на основі якого розраховується зведений індекс інновацій (IPI-Summary Innovation Index) для кожної європейської країни. Україна на сьогодні не включена до списку країн, що оцінюються за допомогою Табло на регулярній основі.

Україна має статус «Інноватор, що формується» зі значенням зведеного індексу 0,206, випереджаючи Болгарію (0,175). Найближчим конкурентом, якого Україна може наздогнати, є Румунія (0,219). Загалом же значення зведеного індексу інновацій для України є вдвічі меншим за середнє по країнах ЄС (0,544) [6, с. 311].

Угода між Україною і Європейським Союзом про участь України у Рамковій програмі ЄС з наукових досліджень та інновацій «Горизонт 2020» була підписана в Києві 20 березня 2015 р., але набере чинності після здійснення внутрішньодержавних процедур (ратифікації) і нотифікації. В Україні наразі активно відбуваються процеси, пов'язані з активізацією співпраці з ЄС, у тому числі в науковій та науково-технічній сфері (НТС). Зважаючи на те, що науково-технічна сфера є невід'ємною частиною економічної системи держави, її інтеграція має повторювати шлях економічної інтеграції. Втім, слід зазначити, що глибина інтеграції науково-технічної сфери залишається чинником,

притаманним швидше рівню економічного розвитку, а не формальному членству в будь-якому економічному союзі. Про це свідчить, зокрема, активність науково-технічної співпраці країн ЄFTA, пріоритетом якої залишається щільна співпраця з Євросоюзом [1, с. 326].

Необхідність подолання системних викликів, що стоять перед українською економікою, забезпечення сталого розвитку територій вимагають формування нових ефективних механізмів і форм взаємодії владних і підприємницьких структур, що базуються на балансі інтересів і принципах максимізації взаємних вигод [7, с. 64].

Варто відмітити, що в умовах глобалізації дедалі більшого значення для позиціонування країни на світовому ринку високотехнологічних товарів і послуг набуває міжнародне партнерство, залучення зарубіжних інвесторів до розвитку вітчизняної інноваційної сфери та використання можливостей міжнародної співпраці, в тому числі і в науковій сфері. Тому надзвичайно актуальним є визначення ролі та можливостей участі України в інноваційних програмах, зокрема тих, що реалізуються Європейським Союзом.

Висновки проведеного дослідження. У сучасних умовах конкурентоспроможність країни визначається не стільки забезпеченістю різноманітними ресурсами, скільки ефективністю їх використання в реальному секторі економіки, активними інноваційними процесами, можливість своєчасно генерувати і впроваджувати нововведення. Саме інновації, пов'язані з високотехнологічним виробництвом, є ключовим фактором, який забезпечує високі позиції економічних суб'єктів в глобальному просторі, сприяє захисту інтересів держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. Основним джерелом фінансування інноваційної діяльності вітчизняних підприємств виступають переважно власні фінансові джерела. На сьогодні важливим завданням є збільшення частки державної участі у фінансуванні інноваційної діяльності підприємств України. Для вдосконалення стимулювання інноваційної діяльності в Україні потрібен новий комплексний механізм стимулювання всього інноваційного процесу – від фундаментальних досліджень до впровадження розробок у виробництво.

1. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін. ; НАН України. Київ, 2015. 336 с.
2. Глобальное экономическое развитие: тенденции, асимметрии, регулирование : монография / [Д. Лукьяненко и др.] ; под науч. ред. Д. Лукьяненко, А. Поручника, В. Колесова ; КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, МГУ ім. М.В. Ломоносова. К. : [б. и.], 2013. 466 с.
3. Про інноваційну діяльність: Закон України від 16.10.2012 № 5460-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40> (дата звернення 15.09.2019).
4. Антоценкова В.В., Антоценков Р.В. Энергоэффективность как критерий инновационного развития та конкурентоспроможності держави. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. 2018. Вип. 191. С. 109–121.
5. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 15.09.2019).
6. Наукова та інноваційна діяльність України: стат. зб. / Держ. служба статистики України. Київ, 2018. 178 с.
7. Онегіна В.М., Батюк Л.А. Державно-приватне партнерство та розвиток сільських територій. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2017. №2. С. 64–71.

E-mail: vitalina.tiaxntusg@gmail.com